

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КОРЕКЦІЙНОЇ ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ

Збірник наукових праць

**Харків
2020**

Редакційна колегія:

Головний редактор – Бойчук Юрій Дмитрович, доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Заступник головного редактора – Маркіна Тетяна Юріївна, доктор біологічних наук, професор, декан природничого факультету

Відповідальний секретар – Перетяга Людмила Євгенівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди.

Члени редакційної колегії:

Бондар Віталій Іванович, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри спеціальної педагогіки, академік Національної академії педагогічних наук України

Галій Алла Іванівна, кандидат біологічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Голуб Наталія Михайлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Гордієнко Ірина Вікторівна, кандидат медичних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Дрозик Людмила Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Золотоверх Владлена Віталіївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Казачінер Олена Семенівна, доктор педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Коваленко Вікторія Євгенівна, кандидат психологічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Орлов Андрій Валерійович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Пашинський Павло Петрович, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології та спеціальної психології

Сінопальнікова Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Туренко Наталія Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри спеціальної педагогіки ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Щербак Ірина Миколаївна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини, реабілітології і спеціальної психології

Рекомендовано редакційно-видавничим відділом Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди, протокол №7 від 19.11.2020 р.

А 43

Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти / За загальною редакцією Бойчука Ю.Д. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.

Збірник містить наукові праці, які присвячені висвітленню проблеми організації комплексного психолого-педагогічного супроводу інтегрованого та інклюзивного навчання дітей з особливими освітніми потребами. Розглянуто широке коло нагальних питань, пов'язаних з організацією інклюзивного освітнього середовища, наданням освітніх та корекційно-розвиткових послуг дітям з порушеннями психофізичного розвитку.

Забеліна Г.Д. Використання казкотерапії в логопедичній роботі з розвитку мовлення у дошкільників із заїканням.....	115
Завадська О.А. Умови психолого-педагогічного супроводу дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах інклюзії.....	121
Зінов'єва О.В. Діагностика розвитку довільної регуляції навчально-пізнавальної діяльності учнів молодшого шкільного віку.....	126
Злобіна Н.М. Використання піктограм, як засобу комунікації дітей із синдромом Дауна.....	132
Калашиник С.В. Огляд методик корекції поведінкових порушень у дітей з РАС.....	138
Катріч А.М. Застосування елементів Монтессорі – терапії у сенсорному вихованні дітей із ЗПР.....	143
Кірпа Д.О. Ігрові вправи як засіб профілактики порушень писемного мовлення дітей молодшого шкільного віку.....	149
Колот С.Б. Логопедична ритміка для дітей з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ).....	156
Комір С.М. Роль і місце дихальних вправ в корекції заїкання	160
Комкова О.М. Формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.....	167
Костенко В.А. Складання розповіді за сюжетною картиною як ефективний засіб розвитку зв'язного мовлення у роботі з дітьми старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.....	175
Кривоніс Д.О. Гра як засіб мовленнєвого розвитку дошкільників із загальним недорозвитком мовлення.....	181
Лактіонова О.М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ III рівня	186
Літвін Л.М. Діяльність реабілітаційного центру «Право вибору» щодо інклюзії дітей та людей з порушеннями у сучасне суспільство.....	190
Малєєва А.М. Рівні соціалізованості дітей молодшого шкільного віку з тяжкими порушеннями мовлення.....	195
Мамедова Л.Б. Розвиток соціальної компетентності дітей з РАС засобами соціальних історій.....	200
Маркіна Н.В. Формування емоційного здоров'я дітей засобами музикотерапії.....	208
Маркова Л.В. Стратегія формування потреби у спілкуванні дітей з розладами аутистичного спектру.....	211
Мироненко А. В. Комплексний підхід до розвитку звуковимови у дітей з порушенням слуху.....	218
Мірошніченко І.А. Формування функціональних цілей міждисциплінарною командою фахівців, як засіб реалізації програм допомоги для дітей з моторними порушеннями.....	224
Мірошніченко О.В. Використання музикотерапії в подоланні дизартрії у дошкільників.....	232
Міщенко О. А. Вокальні вправи та вокально-ритмічні ігри як засоби формування інтонаційно-ритмічної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.....	237

ФОРМУВАННЯ ДОВІЛЬНОЇ УВАГИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ПИСЕМНОГО МОВЛЕННЯ

У статті представлено результати експериментального дослідження рівня сформованості довірливої уваги, як чинника формування навички письма у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення. Описано методики дослідження уваги та запропоновано корекційно-розвиваючі вправи, які спрямовані на розвиток довірливої уваги молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.

Ключові слова: молодші школярі, писемне мовлення, довірлива увага, стійкість уваги, концентрація уваги, переключення уваги, розподіл уваги.

Постановка проблеми. Наразі в галузі спеціальної педагогіки особливого значення набуває організація навчання дітей із порушеннями писемного мовлення. Слід зазначити, що розвиток писемного мовлення дитини тісно пов'язаний із станом сформованості психічних явищ, стартова роль серед яких належить власне довірливій увазі, завдяки якій видається можливим зосередження свідомості на певному об'єкті, без чого втрачають сенс всі наступні складові навчальної діяльності. Внаслідок вищезазначених труднощів формування навички письма у дітей із порушеннями писемного мовлення необхідно шукати засоби підвищення якості довірливої уваги. Увага забезпечує процес засвоєння знань, є операціональною характеристикою діяльності, впливає на якість засвоєння знань і опосередковує формування навички письма. Саме тому важливо дослідити стан сформованості довірливої уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення [3].

Аналіз досліджень і публікацій. У психолого-педагогічній літературі вивченням уваги молодших школярів із тяжкими порушеннями мовлення, зокрема порушеннями писемного мовлення, і висвітленням цього питання займались Л. Андрусишина, Т. Ахутіна, І. Баскакова, Л. Виготський, Н. Гаврилова, П. Гальперін, Н. Голуб, Ф. Гоноболін, М. Добринін, Ю. Дормашев, С. Конопляста, О. Корнєв, Н. Лаврова, О. Леонтєв,

Р. Мартинова, Л. Обухівська, Н. Пахомова, С. Рубінштейн, В. Романов, І. Садовнікова, Т. Сак, Є. Соботович, В. Страхов, В. Тарасун, О. Трошин, М. Шеремет та ін. Однак, незважаючи на актуальність та проведені дослідження, проблема формування довільної уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення є недостатньо дослідженою.

Мета статті полягає у дослідженні рівня сформованості та пошуку шляхів формування довільної уваги у дітей з порушеннями писемного мовлення.

Виклад матеріалу дослідження. Увага – це спрямованість і зосередженість свідомості, що передбачає підвищення рівня сенсорної, інтелектуальної або рухової активності індивіда. [5].

Можливості розвитку довільної та стійкої концентрованої уваги молодших школярів у процесі навчання дуже великі. Процес навчання вимагає від учня постійних вправ для розвитку довільної уваги, вольових зусиль для зосередження. Довільна увага розвивається разом із розвитком високих суспільних мотивів навчання, свідомістю та відповідальністю за успіх у навчальній діяльності. Внаслідок чого у молодшого школяра формується вміння організовувати і регулювати свою увагу, свідомо керуючи нею [1].

У молодших школярів, насамперед у учнів перших і других класів, провідною залишається мимовільна увага, але вже починає формуватися довільна увага. Виходячи з цього їм допомагає організація роботи за зразком, а також дії, якими вони можуть керувати і які можуть контролювати. Дитина молодшого шкільного віку, перевіряючи виконане завдання та виправляючи допущені собою або однокласниками помилки, поступово вчиться керуватися своєю метою, в цьому випадку її довільна увага стає провідною. Водночас із нею розвивається і мимовільна увага. Пов'язана вона не з яскравістю і зовнішньою привабливістю предмета, а, насамперед, із потребами та інтересами, які виникають у дитини у процесі її навчальної діяльності. За час перших років навчання у школі увага дітей є нестійка. У перших-других класах її стійкість вища при виконанні зовнішніх дій і нижча при виконанні

розумових. Тому в їх навчальній діяльності мають чергуватися розумові заняття із заняттями зі складання схем, малювання або креслення [2].

Для вивчення особливості розвитку довільної уваги молодших школярів з порушеннями писемного мовлення нами було проведено дослідження.

На підготовчому етапі дослідження нами було сформовано дві групи дітей молодшого шкільного віку 7-9 років: контрольна група (КГ) – 15 дітей із нормальним мовленнєвим розвитком, у яких навички письма сформовані відповідно до вікової норми та експериментальна група (ЕГ) – 15 дітей із порушеннями писемного мовлення.

На констатувальному етапі експерименту було визначено рівень сформованості довільної уваги у досліджуваних.

Як зазначають Ю. Мішина та О. Таран, більшість дітей із порушеннями мовлення не можуть зосередитися і підтримувати нормальний рівень уваги протягом тривалого часу, що впливає на ефективність їх навчання. Стійкість, розподіл, концентрація, переключення уваги в них гірші, ніж у ровесників із нормальним розвитком. Тому саме комплекс цих властивостей ми взяли за основу розробки методики вивчення довільної уваги молодших школярів [6].

Для оцінки стійкості, концентрації, розподілу і переключення уваги молодших школярів було обрано такі методики: методика «Коректурна проба Бурдона», методика дослідження уваги за кільцями Ландольта, методика «Таблиці Шульте», методика «Червоно-чорна таблиця». Це універсальні методики, які можна застосовувати для вивчення уваги дітей різного віку, отримуючи показники для порівняння.

Отримані результати за методикою «Коректурна проба Бурдона», яка використовувалася нами для оцінки концентрації уваги, свідчать про те, що у 38,6% дітей ЕГ переважає низький рівень концентрації уваги. У 51,2% спостерігається середній рівень концентрації уваги, а 10,2% учнів мають достатній рівень концентрації уваги. У КГ низький рівень концентрації уваги у 2,4% учнів, середній рівень – у 32,2% дітей, а 65,4% – мають достатній рівень концентрації уваги. Експериментальні дані зазначено в таблиці (табл. 1).

Таблиця 1

Особливості концентрації уваги дітей молодшого шкільного віку за
методикою «Коректурна проба Бурдона»

Рівень концентрації уваги	ЕГ (%)	КГ (%)
низький	38,6	2,4
середній	51,2	32,2
достатній	10,2	65,4

Оцінка результатів за методикою «Таблиці Шульте», за допомогою якої було визначено рівень стійкості уваги молодших школярів, підтверджує, що у більшості дітей 7-9 років ЕГ знижений рівень стійкості уваги: у 51,6% учнів – низький рівень стійкості уваги, у 30,3% учнів виявлено середній рівень стійкості уваги, у 18,1% – достатній рівень. У КГ ми можемо спостерігати значно вищий рівень стійкості уваги, а саме: у 8,6% учнів спостерігається низький рівень стійкості уваги, у 41% учнів – середній рівень і достатній рівень у 50,4% учнів. Експериментальні дані зазначено в таблиці (табл. 2).

Таблиця 2

Особливості стійкості уваги дітей за методикою
«Таблиці Шульте»

Рівень стійкості уваги	ЕГ (%)	КГ (%)
низький	51,6	8,6
середній	30,3	41,0
достатній	18,1	50,4

Застосування методики «Кільця Ландольта» дало змогу визначити рівень розподілу уваги у досліджуваних. Виявлено, що у молодших школярів експериментальної групи, які мають порушення писемного мовлення переважає низький рівень розподілу уваги 50,1%. Середній рівень показали 43,6%, достатній рівень показали 6,3% осіб експериментальної групи. У контрольній групі низький рівень розподілу уваги у 5,2% учнів, середній рівень – у 20,3%

дітей, а 74,5% – мають достатній рівень концентрації уваги. Експериментальні дані зазначено в таблиці (табл. 3).

Таблиця 3

Особливості розподілу уваги дітей за методикою
«Кільця Ландольта»

Рівень розподілу уваги	ЕГ (%)	КГ (%)
низький	50,1	5,2
середній	43,6	20,3
достатній	6,3	74,5

Застосування методики «Червоно-чорна таблиця», яка призначена для оцінки переключення уваги, показало, що у молодших школярів експериментальної групи переважає низький і середній рівні переключення уваги: у 58,1% учнів – низький рівень переключення уваги, у 31,6% учнів виявлено середній рівень переключення уваги, у 10,3% – достатній рівень. У дітей контрольної групи рівень переключення уваги значно вищий: у 4,4% учнів спостерігається низький рівень стійкості уваги, у 22,1% учнів – середній рівень і достатній рівень у 75,5% учнів. Дані показано в таблиці (табл. 4).

Таблиця 4

Особливості переключення уваги дітей за методикою
«Червоно-чорна таблиця»

Рівень переключення уваги	ЕГ (%)	КГ (%)
низький	58,1	4,4
середній	31,6	22,1
достатній	10,3	75,5

За результатами дослідження виявлено своєрідність процесів формування різноманітних властивостей довільної уваги у дітей молодшого шкільного віку, які мають порушення писемного мовлення, в порівнянні з їх однолітками, у яких навички письма сформовані відповідно до вікової норми. Слід зазначити,

що практично у всіх молодших школярів із порушеннями писемного мовлення властивості уваги не розвинені в повному обсязі.

Під час формувального експерименту для розвитку довільної уваги молодших школярів із порушеннями писемного мовлення нами була розроблена серія спеціально організованих корекційно-розвиваючих вправ, побудованих з урахуванням рівня розвитку дітей, їх вікових та індивідуальних особливостей.

Методика включала в себе різні види дидактичних вправ, які були спрямовані на психолого-педагогічну корекцію уваги молодших школярів із порушенням писемного мовлення:

а) підготовчі вправи, які дозволяють активізувати увагу дитини на сприйняття нового матеріалу і можливостей його використання у практичній діяльності («Повтори рухи»; «Приховані тварини (рослини); «Не пропусти слово» тощо);

б) вступні вправи, які дають змогу включити дитину в навчальний процес («Кожному своє місце»; «Знайди помилку художника» тощо);

в) тренувальні вправи, які спрямовані на практичне використання щойно засвоєних понять та уявлень, відповідно до мети уроку та адаптовані до рівня психофізичного розвитку дітей із порушеннями писемного мовлення (наприклад: «Знайди і викресли», «Від найбільшого до найменшого», «Визнач напрямок»);

г) контрольні вправи, які використовуються переважно для перевірки та контролю рівня теоретичного та практичного засвоєння знань дітьми (наприклад: «Виправ мою помилку», «Що пропустив художник?» тощо)

Обсяг корекційної роботи було розраховано на 10 занять при частоті зустрічей – 2 рази на тиждень. Тривалість одного заняття – від 30 до 40 хвилин, залежить від стану дітей на даний момент часу (втома, збудливість).

Для визначення ефективності проведеної нами корекційно-розвиваючої роботи було використано діагностичні методики з виявлення рівня основних

властивостей уваги (стійкість, концентрація, розподіл і переключення), якими ми користувалися під час констатувального експерименту.

Після формувального експерименту рівень стійкості, концентрації, розподілу і переключення уваги в експериментальній групі значно підвищився, ілюстративно-кількісні дані можна відстежити за таблицею (табл. 5) і діаграмою (рис. 1).

Таблиця 5

Порівняльна таблиця результатів розвитку уваги молодших школярів із порушеннями писемного мовлення ЕГ до і після проведення формувального експерименту

Рівні розвитку уваги	Кількість дітей у %		
	Дані в ЕГ до проведення експерименту	Дані в ЕГ після проведення експерименту	
низький	49,6	43,6	
середній	39,2	42,7	
достатній	11,2	13,7	

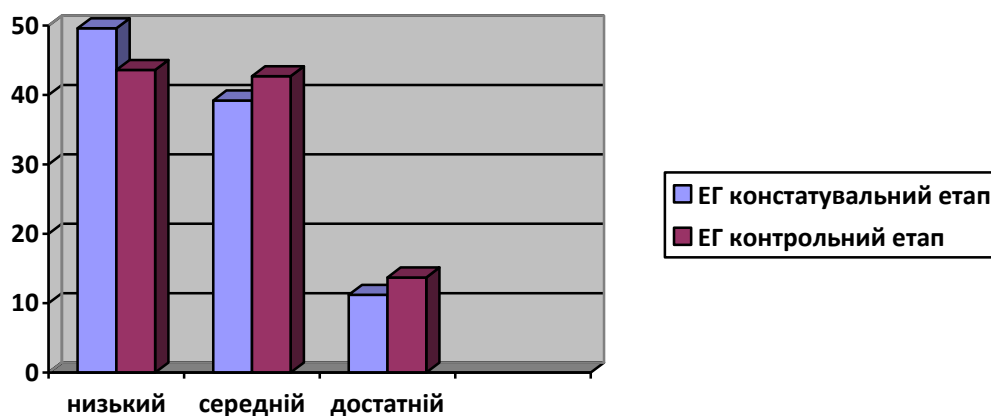

Рис. 1 Рівень розвитку уваги у молодших школярів із порушеннями писемного мовлення експериментальної групи до і після проведення експерименту

Висновки і перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Аналіз отриманих результатів формувального експерименту показав позитивну динаміку розвитку властивостей уваги учнів молодших класів із порушеннями

писемного мовлення, що підтверджує ефективність запропонованої корекційно-розвиваючої роботи, спрямованої на розвиток довільної уваги молодших школярів із порушеннями писемного мовлення.

Список використаних джерел:

1. Аксенова М. Н., Некрасова К. А. Об уровне развития устойчивости произвольного внимания у детей, поступающих из детского сада в школу. *Ученые записки Горьковского пединститута*, 1971. Вып.117. С. 3-12.

2. Бєлова О. Б. Особливості розвитку уваги у дітей молодшого шкільного віку з нормальним та порушеним мовленням. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2010. Вип. 9. С. 54–64

3. Бугера Ю. Ю. Формування уваги у молодших школярів із порушеннями розумового розвитку в процесі навчання : дис. канд. пед. наук : 13.00.03. Кам'янець-Подільський, 2017. 271 с.

4. Калягин В. А., Овчинникова Т. С. Энциклопедия методов психолого-педагогической диагностики лиц с нарушениями речи. Практикум: пособие для студентов, педагогов, логопедов и психологов – Санкт-Петербург : КАРО, 2013. 432 с.

5. Конопляста С. Ю., Сак Т. Б. Логопсихологія : навч. посіб. / за ред. М. К. Шеремет. Київ : Знання, 2010. 293 с.

6. Мішина Ю. С. Психологічні особливості довільної уваги дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення : веб-сайт. URL: <http://studscientist.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/7/6> (дата звернення 09.08.2020).